

Raimonda Jonkutė

Vilniaus universitetas

Filologijos fakultetas

Skandinavistikos katedra

Universiteto 5, 01513 Vilnius, Lietuva

E-mail: raimonda.jonkute@ff.vu.lt

NAUJŲJŲ EUROPIEČIŲ PAVEIKSLAS ŠVEDIJOS SPAUDOJE. VALDŽIA IR SOLIDARUMAS DIENRAŠČIŲ DISKUSIJOJE APIE ES PLĖTRĄ

Didelių visuomeninių permainų akivaizdoje visuomenės nariai neretai linkę griebtis vadinamosios "atpirkimo ožio" strategijos, kai nerimas dėl nesaugios ateities verčia neigiamai vertinti neigaliuosius, kitataučius ir kitas mažumų grupes. Kritinė diskurso analizė tokias apraiškas tekstuose tyrinėja pasitelkdama ideacionalių funkcinių gramatikos aspektą, kai veiksmo procesų ir veikiančiųjų asmenų sąveika leidžia aiškinti rezultatus iš valdžios ir solidarumo perspektyvos. Šiame straipsnyje gilinamasi į Švedijos spaudoje prieš pat ES sąjungos padidėjimą 2004 m. gegužį įsiliępsnojusios diskusijos metu pateikiamą būsimųjų ES narių kaip „socialinių turistų“, užplūsančių šalį ir neteisėtai išnaudosiančių socialinių garantijų sistemas, paveikslą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Europos Sąjungos plėtra, spaudos diskusija, „socialinis turizmas / socialiniai turistai“, kritinė diskurso analizė, funkcinė gramatika, valdžia, solidarumas.

Švedijos spaudos diskusija apie „socialinį turizmą“ baigiantis ES plėtros procesui. „Socialiniai turistai“ – taip 2003 m. lapkričio 21 d. per Švedijos radijo laidą „Ekot“, kalbėdamas apie būsimąjį Europos Sąjungos padidėjimą 2004 n. gegužės 1 d., naujuosius jos narius pavadino Švedijos ministras pirmininkas Göranas Perssonas. Kaip tik tuomet ne viena senųjų ES šalių narių (pvz. Danija, Olandija) aptarinėjo galimybę „įvesti laisvą šių žmonių judėjimą kurį laiką apribojančias taisykles“. Baimintasi, jog Vakarų Europą užplūs neišsilavinę, darbo ir geresnių gyvenimo sąlygų siekiantys naujųjų šalių piliečiai, dirbsiantys už mažus atlyginimus ir neteisėtai išnaudosiantys leng-

vatų sistemas. Tai apsunkintų ir taip jau įtemptą socialinę ir ekonominę šalių vidaus padėtį, išaugtų nedarbas ir nusikaltimų skaičius. Toks „atpirkimo ožio ieškojimas“ yra būdingas visuomenės, patiriančioms dideles socialines ar politines permainas¹. Nuotaikos ir net kalbos formuluotės yra atpažįstamos, pavyzdžiui, iš praėjusio amžiaus 9–10 dešimtmečių Austrijos politikų bei visuomenės informavimo priemonių ir ypač iš Jorgo Haiderio Laisvės partijos Peticijos². 2003 m. lapkritį Švedijos premjeras pasisakė esąs už laisvą asmenų judėjimą, bet nepritariąs „socialiniam turizmui“, piktnaudžiaujančiam „mūsų socialinėmis garantijomis. Čia mums nevalia būti naiviais“³.

¹ Žr. pvz.: REISIGL, Martin; WODAK, Ruth. *Discourse and Discrimination*. London, 2001, p. 161.

² Plačiau žr.: REISIGL; WODAK, išnaša 1, p. 162–164, 169 ir toliau.

³ Persson vill skärpa invandringskrav (Perssonas nori sugriežtinti įvažiavimo taisykles), Švedijos Radijas, „Ekot“, 2003, lapkričio 21, internetinė versija.

Tokia premjero ištarmė nubrėžė ribas tarp stovyklų „mes“, „šie žmonės“ ir, kaip matysime toliau, „jie“. Tai sukėlė nemenką Švedijos visuomenės reakciją, kurios atspindžiai aiškiai pastebimi to rudens spaudoje. Pastaroji įvertino Perssono pasisakymą kaip ksenofobijos apraišką, tuo aiškiai parodydama, jog tokia nuostata spaudai svetima. Tačiau kokia nuostata artima spaudos pozicijai? Koks gi „šių žmonių“ – naujųjų ES narių – paveikslas ryškėja iš spaudos reakcijų?

Pavarčius dienraščius⁴ matyti, kad iki pat 2003 m. vėlyvo rudens ir spauda, ir plačioji visuomenė ES plėtros klausimu aiškiai demonstravo solidarumą su būsimąja ES plėtra. Politinis, finansinis bei kultūrinis elitas rėmė šį svarbų Europos raidos reiškinį.

Tačiau likus vos pusmečiui iki 2004 m. gegužės Perssonas visiškai keičia toną, pavadindamas būsimuosius kaimynus „socialiniais turistais“. Daug kam tai pasirodė kone išsišokimas, tad užvirusi diskusija vadinta „niūriausia šio pavasario vidaus politikos dargana“⁵, „pavojingiausias pavasario politinių užkratų“ ir „liūdna istorija“⁶. Atsakdami į premjero pasisakymą, socialdemokratiniai ži-

niasklaidos šaltiniai teigia, jog „mes“ nereiškiaime nepasitikėjimo „šiais žmonėmis“, nes nepasitikėti reiktų „jais“, Švedijos verslininkais:

Det finns helt enkelt tillräckligt många oseriösa och vinsthungriga företagare i Sverige, liksom i Tyskland eller Holland, som står där beredda att utnyttja fattiga polska arbetare och spåda deras låga löner med svenska välfärdsförmåner⁷.

Liberalusis „Svenska Dagbladet“ teigia, jog „mes“ giname ir švedų verslininkų, ir naujųjų valstybių interesus, kuriems nori pakenkti „jie“, socialdemokratai („<...> [Socialdemokraterna] vill utestänga inte bara polacker, ester, letter och litauer utan också svenska näringsidkare“⁸). Pasak „Aftonbladet“, „mes“, t. y. profesinės sąjungos, turime gauti daugiau įgaliojimų, kad galėtume tinkamai priimti naujuosius ES narius⁹, kadangi „jie“, t. y. ES ir dešinieji, kelia „mums“ nerealius reikalavimus¹⁰.

Apibendrinant matyti, jog laikraščiai stengiasi laikytis savo ankstesnės nuostatos – ES plėtra yra teigiamas žingsnis, tačiau „mes“ matome ir neigiamų jo pusių, tokių kaip „socialinis turizmas“

⁴ Diskusijai trumpai nušviesti pasitelktos žiniasklaidos kompiuterinių duomenų bazės „Presstext“ ir „Mediearkivet“, peržiūrėta maždaug aštuoniasdešimt atsitiktinai parinktų publikacijų šia tema iš „Aftonbladet“, „Dagens Nyheter“, „Dala Demokraten“ ir „Svenska Dagbladet“. „Svenska Dagbladet“ – dešiniųjų pažiūrų, antras pagal tiražą Švedijos dienraštis; „Aftonbladet“ – didžiausias Švedijos tabloidas; „Dala Demokraten“ – vietinis socialdemokratinės pakraipos laikraštis.

⁵ ABRAHAMSSON, Maria. Det finns inget hot om social turism. (Socialinis turizmas nekelia jokios grėsmės). In *Svenska Dagbladet*, 2004, kovo 26.

⁶ ASKLING, Lena. Samarbetet en örfil åt Persson (Bendradarbiavimas – antausis Perssonui). In *Aftonbladet*, 2004, kovo 27.

⁷ Tiesiog Švedijoje, kaip ir Vokietijoje ar Olandijoje, esama per daug nerimtų, pelno alkstančių verslininkų, tik ir laukiančių, kaip išnaudoti neturtingus lenkų darbininkus bei praskiesti jų žemus atlyginimus švediškomis socialinės gerovės garantijomis. GREIDER, Göran. Lenkai ir verslininkai (Polacker och företagare). In *Dala-Demokraten*, 2004, vasario 5.

⁸ <...> [Socialdemokratai] nori atsikratyti ne tik lenkais, estais, latviais ir lietuviais, bet ir švedų verslininkais. ABRAHAMSSON, Maria. Visų ignoruojamas ES precedentas (EU-domen ingen vill låtsas om). In *Svenska Dagbladet*, 2004, Nr 30/3.

⁹ PERSSON, Ingvar. Perssonas išklydo į lankas (Persson på fel spår). In *Aftonbladet*, 2003, lapkričio 25; PELLING, Lisa. Švedija yra imigrantų šalis (Sverige är ett invandrarnland). In *Aftonbladet*, 2004, vasario 22.

¹⁰ PERSSON, Ingvar. Ne jis vienas, visi pralaimės (Han är inte ensam – alla blir förlorare). In *Aftonbladet*, 2004, vasario 5.

tačiau kalti čia ne „šie žmonės“, o „jie“. Po Perssono interviu radijuje kilusius debatus būtų galima apibūdinti kaip žodžių kovą už galimybę pateikti tam tikrą „jų“, „ne mūsų, o tų kitų“, paveikslą.

Iš aukščiausiai pateiktos citatos matyti, kad premjeras Perssonas brėžia ribą tarp dviejų pagrindinių veikiančiųjų, „mūsų“ ir „šių žmonių“. Kas ir kokie yra „mes“ bei „šie žmonės“, t. y., koks jų paveikslas ryškėja, galima tikėtis įžiūrėti iš to, ką šie veikiantieji asmenys daro, kas su jais daroma ar jiems atsitinka. Aukščiausiai minėtoje citatoje „mes“ mąsto pažangiai, yra demokratiški ir solidarūs su „šiais žmonėmis“, nes nenori apriboti „šių žmonių“ judėjimo laisvės, tačiau „mes“ podraug budriai saugo savo socialinę gerovę ir mato, jog esama pagrindo nuogaustauti, jog „šie žmonės“ yra nedori ir nepatikimi, nes atvykę piktnaudžiaus „mūsų“ socialinėmis garantijomis, todėl „mes“ jokiu būdu negali būti naivūs.

Straipsnio tikslai ir struktūra. Teoriškai žvelgiant straipsnyje remiamasi konstruktyvistiniu kalbos traktavimu. Taigi pripažįstama, kad kalbinės struktūros ir atspindi, ir drauge pačios kuria socialines struktūras. Pastarosios didžiaja dalimi remiasi įvairių veikiančiųjų tarpusavio santykiu, neretai matuojamu valdžios bei solidarumo vienetais. Taip kalba traktuojama pagal kritinės diskurso analizės metodą, atsiradusį Anglijoje ir iš dalies Australijoje maždaug aštuuntojo dešimtmečio pradžioje. Teorinis straipsnio tikslas yra patikrinti kritinės tekstų analizės galimybes nagrinėjant socialines ir kalbines permainas.

Minėtasis Perssono pasisakymas per radiją¹¹ apibrėžia „mus“ kaip homogenišką vienetą, gyve-

nantį stabilioje vienytyje visuomenėje, o „šiuos žmones“ – vien tik kaip veltėdžius arba žmones be nuolatinės gyvenamos vietos¹². Šiame straipsnyje ir bus siekiama įvardyti naujųjų europiečių savybes, ryškėjančias Švedijos spaudoje. Empirinis straipsnio tikslas – aprašyti, kaip, nusakant atskiros veikėjo paveikslą, keičiasi kalbinės strategijos, priklausomai nuo kalbančiojo savybių.

Straipsnio pradžioje, po medžiagos pristatymo, trumpai aptariamas kritinės diskurso analizės metodas ir suformuluojami teoriniai atramos taškai. Jais remiantis bus apibūdintas šio tyrimo analizės metodas, leidžiantis pasigilinti į konstruojamą naujųjų europiečių paveikslą.

Medžiaga. Kilusioje diskusijoje vienas aktyviausiai dalyvavusių laikraščių – didžiausias Švedijos ir Skandinavijos dienraštis, „*Dagens Nyheter*“ (toliau – „DN“), nepriklausomas liberalų laikraštis, kuriam būdingas kritiškas požiūris ir į socialdemokratinę vyriausybę, ir į konservatorių opoziciją. Naujųjų europiečių paveikslo tyrimui pasirinkti penki „DN“ žurnalistės Barbro Hedvall vedamieji¹³, gvildenantys požiūrio į „socialinius turistus“ klausimą, kartu su antraštelėmis apimančias 2240 žodžių. Straipsniai įeina į čia trumpai aptartą spaudos diskusiją, apie „socialinį turizmą“. Hedvall atidžiai stebėjo ES plėtros posūkius, tad ir šia tema yra rašiusi palyginus daug, – vien tarp 2003 m. Nr 23/11 ir 2004 m. Nr 1/5 pasirodė 20 šios temos straipsnių. Kita priežastis pasigilinti būtent į Hedvall rašinius yra ta, jog juose išryškėja diskusijos problematika, atsiskleidžia temos nevienalytiškumas – naujųjų europiečių paveikslo prieštaringumas.

¹¹ Žr. išnašą 3.

¹² Plg.: CATOMERIS, Christian. *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*. Ordfront, 2004

¹³ HEDVALL, Barbro. Riksdagen vämar om tolerans (Riksdagas gina toleranciją). In *Dagens Nyheter*, 2004, vasario 18; HEDVALL, Barbro. Så gick ridån till hälften ned igen (Geležinė uždanga vėl nusileido pusiau). In *Dagens Nyheter*, 2004, vasario 28; HEDVALL, Barbro. Partiledaren som överraskade (Partijos lyderis pateikia siurprizą). In *Dagens Nyheter*, 2004, kovo 18; HEDVALL, Barbro. Övåntad nollösnig (Netikėtas neutralus sprendimas). In *Dagens Nyheter*, 2004, kovo 27; HEDVALL, Barbro. Göran Persson friar till de EU-snåla (Göranas Perssonas pataikauja nepritarian-tiems ES). In *Dagens Nyheter*, 2004, kovo 31.

Nagrinėjant vedamuosius bus ryškinami konkuruojantys požūriai į „šiuos žmones“. Straipsniai parinkti taip, kad 1) būtų būdingi Hedvall 2) vaizduotį įvairias „socialinio turizmo“ diskusijos nuomones 3) juose dalyvautų įvairūs šiam diskursui aktualūs veikiantieji asmenys.

Kritinė diskurso analizė. Tyrimas remiasi kritine tekstų analize (*critical discourse analysis*), siekiančia atskleisti kalbos įtaką socialinėms permainoms. Ši tradicija įsivyravo Anglijoje, 8 dešimtmečio pabaigoje, pasirodžius veikalams „Language and Control“¹⁴ bei „Language as ideology“¹⁵. Vėliau parašyti įtakingi darbai „Language in the News. Discourse and Ideology in the Press“¹⁶ ir „Discourse and Social Change“¹⁷, reikšmės turėjo van Dijkas¹⁸, Todorovas¹⁹. Diskurso analizės disciplinos raidą plačiau apžvelgę yra pvz. Wodakas ir Reisiglas²⁰, Mattsson²¹ ir kt. Kalbinis analizės aspektas yra veikiamas funkcinės gramatikos²².

Kritinės diskurso analizės išeities taškai ir reikšmė šiam tyrimui. Kritinė diskurso analizė atmeta vieningos kalbos sistemos kaip duotybės idėją. Kalba konkrečioje situacijoje – tai tekstas, o tekstas yra visada šios konkrečios situacijos produktas. Kaip kalba atrodo aptariamame tekste yra bent iš dalies nulemta visuomenės narių socialinėje struktūroje užimamų pozicijų, tačiau ne vien tekstas kuriamas socialinės struktūros, jis ir pats aktyviai kuria ir perkuria socialines struktūras:

On the one hand, discourse is shaped and constrained by social structure in the widest sense and at all levels: by class and other social relations at a societal level, by the relations specific to particular institutions such as law or education, by systems of classification, by various norms and conventions of both a discursive and non-discursive nature <...> On the other hand, discourse is socially constitutive <...> Discourse contributes to the constitution of all those dimensions of social structure which directly or indirectly shape and constrain it <...>²³.

Aprašyti tam, kaip tekstai kuria ir perkuria socialines struktūras, Halliday yra pasiūlęs vadinajamąsias teksto metafunkcijas²⁴, kurių, teoriškai žvelgiant, esama trijų: ideacionaliosios, interpersonalsios ir tekstualiosios. Praktikoje Halliday ir jo kritinė diskurso analizė daugiausia dėmesio skiria ideacionaliajai ir interpersonaliajai funkcijoms. Šiame straipsnyje bus siekiama atskleisti ideacionaliąją tekstų funkciją, vertinančią kalbą kaip aplinkinio pasaulio klasifikacijos ir reprezentacijos priemonę.

Hodge'as ir Kressas savo tyrimuose tekstų rezultatams interpretuoti vartoja dvi kritinei diskurso analizei svarbias sąvokas – „solidarumą“ ir „valdžią“, dėl kurių bet kokia ideologija neišvengiamai tampa prieštaringa:

Text (a record of language in use) is always the product of socially situated participants,

¹⁴ FOWLER, Roger ir kt. *Language and Control*. London, 1979.

¹⁵ HODGE, Robert; KRESS, Gunther. *Language as Ideology*. London; New York, 1993.

¹⁶ FOWLER, Roger. *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London; New York, 1991.

¹⁷ FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and Social Change*. Cambridge; Oxford, 1992

¹⁸ van DIJK, Teun A. *News as Discourse*. Hillsdale, 1988.

¹⁹ TODOROV, Tzvetan. *The Conquest of America: the Question of the Other*. Oklahoma, 1999.

²⁰ REISIGL; WODAK, išnaša 1.

²¹ MATSSON, Katarina. *(O)likhetens geografier: marknaden, forskningen och de Andra*. Uppsala, 2001.

²² Žr. pvz.: HALLIDAY, M. A. K. *Language as Social Semiotics: the Social Interpretation of Language and Meaning*. London, 1978.

²³ FAIRCLOUGH, išnaša 17, p. 64.

²⁴ Plg. pvz.: FAIRCLOUGH, išnaša 17, p. 64; HALLIDAY, išnaša 22.

operating with relative degrees of choice in situations where discursive behaviour is constrained to different degrees by specific structurings of power and domination, ranging from equality (the dimension of solidarity) to inequality (the dimension of power). Different users of language have different orientations and degrees of access to a given set of meanings that constitute a 'language' <...>²⁵.

Visur plačiai aptariamos ES plėtros kalbiniai aspektai nėra giliau panagrinėti. Šiam tyrimui aktualiausi, nors tiesiogiai ir neaptariantys ES plėtros, darbai priklauso Bergman-Claeson²⁶ bei Levin²⁷. Bergman-Claesson, remdamasi kritinės lingvistikos metodu bei nuostata, jog egzistuoja skirtingos nuomonės apie „mus“ ir „juos“²⁸, aptaria psichologinius, kalbinius bei visuomeninius klausimus Skandinavijos atominio ginklavimosi bei nusiginklavimo kontekste. Levin disertacijoje nagrinėjama darbuviečių reorganizacija, atspindima žiniasklaidos, kur ryškėja skirtumai tarp elitinių ir neelitinių veikiančiųjų asmenų²⁹. Šioms dviem grupėms skiriama nevienoda „veiksmų laisvė“. Elitas veikia aktyviai ir sugeba logiškame kontekste pateikti konstruktyvias idėjas. Neelitiniai veikėjai reiškia vien jausmus ir įspūdžius³⁰, nedemonstruodami profesinės kompetencijos³¹. Ta pati paradigma ryškėja ir kituose tyrimuose, kurių

išeities taškas – dvi skirtingos veikiančiųjų asmenų grupės. Čia minėtini Borėus³², Ledin³³ ir kt., nagrinėjantys dviejų politinių stovyklų kovą spaudoje, dviejų politinių spaudos tradicijų formavimąsi ir pan.

Analizės modelis. Tyrimo analizės modelis remiasi dviem skirtingais kritinės teksto analizės elementais, „veikiančiaisiais asmenimis“ ir procesais – tą diktuoja straipsnio tikslas ir medžiaga. Tyrimu gilinamasi į socialines pozicijas ir tų pozicijų atstovų tarpusavio santykius. Bus nagrinėjamos kalbinės formos, atskleidžiančios socialines permainas ir jų padarinius. Šiuo atveju jos turėtų atspindėti, kaip valdžios ar solidarumo demonstravimas kuria naujųjų europiečių paveikslą.

Paveiklo konstravimas veikiančiųjų asmenų ir procesų analizės pagalba. Dažniausiai taikoma bei daugiausia rezultatų duodanti metafunkcija, ideacionalioji teksto funkcija, dar yra vadinama Halliday'aus tranzityvumo analize. Jos svarbiausias uždavinys – įvairių veiksmazodžių procesų klasifikavimas pagal semantinius vaidmenis³⁴. Remiantis tranzityvumo principu, pasaulio vyksmai perduodami sakiniiais, kurių branduolį sudaro veiksmazodis su jam priklausančiais dalyviais. Taip gali būti perteikiamos skirtingos aplinkos sampratos³⁵.

²⁵ HODGE; KRESS, išnaša 15, p. 203.

²⁶ BERGMAN-CLAESON, Görel. *Vi svenskar, vi människor och bomben. En semantisk analys av identifikationsramar och fiendebilder i pressdebatten om svenskt atomvapen 1952–1959*. Uppsala, 1994.

²⁷ LEVIN, Lena. *Massmedial gestaltning och vardags förståelse – versioner av en arbetsplatsomvandling*. Linköping, 2003.

²⁸ BERGMAN-CLAESON, išnaša 26, p. 27, 64 ir toliau.

²⁹ LEVIN, išnaša 27, p. 120 ir toliau.

³⁰ LEVIN, išnaša 27, p. 140.

³¹ LEVIN, išnaša 27, p. 122 ir toliau.

³² BORÉUS, Kristina. *Högervåg: Nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969–1989*. Falun, 1994.

³³ LEDIN, Per. *Arbetarnas är denna tidning: textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen*. Stockholm, 1995.

³⁴ Plg.: KRESS, Gunther. Text and grammar as explanation. In MEINHOF, Ulrike Hanna; RICHARDSON, Kay. (ed.). *Text, Discourse and Context. Representations of poverty in Britain*. London: New York, 1994, p. 24–24, 1994; LEDIN, Per. Vem kan man lita på? Språk och makt i EU-debatten. In *Språk och Stil*, 1994, Nr 4, p. 19–63.

³⁵ Pvz., matęs eismo nelaimę asmuo gali dalį įvykių eigos atpasakoti taip: *Vairuotojas važiuojo per greit arba Automobilis buvo nevaldomas*. Pirmuoju atveju sakinio branduolys yra veiksmas, kurį sukelia ir įtakoja gyvas subjektas. Antruoju atveju įvykis nusakomas racionaliai, kaip negyvo subjekto – automobilio – savybė. Taip avarija pavaizduojama tarsi nepriklausanti nuo žmogaus veiksmų (plg.: LEDIN, išnaša 33, p. 7).

Visi veiksmazodžiai nusako šiuos procesus:

– Materialinius: veiksmus ir įvykius išoriniame pasaulyje. Veiksmo atlikėjas yra gyvas veikėjas, galintis daryti įtaką procesui, tuo tarpu įvykis yra veiksmazodinis procesas, kuris nėra valingai įtakojamas;

– Sąmonės bei verbalinius procesus. Nusakomi su mąstymu (*žinoti, mąstyti*), pojūčiais (*matyti, girdėti*) ir jausmais (*džiaugtis, bijoti*) susiję reiškiniai. Verbaliniai procesai yra susiję su kalbėjimu (*pasakoti, sveikinti*);

– Santykinius arba būklių procesus. Jais nusakomi santykiai tarp pasaulio reiškinių klasifikuojant (*x yra/turi y*) arba komentuojant (*x yra geras/blogas*).

Kad lengviau būtų atlikti procesų analizę, o drauge ir atskleisti tam tikrą tekstų strategiją, kalbinį valdžios, solidarumo bei ideologijos įrankių panaudojimą, tekstuose bus išrinkti jų procesų dalyviai. Gilinantis į procesų ir dalyvių santykį, ypač bus atsižvelgiama į kauzalumą, t. y. kas kieno atžvilgiu atlieka veiksmą ar dalyvauja procese. Analizės rezultatai bus aiškinami ideologiškai, vartojant sąvokas „valdžia“ bei „solidarumas“. Interpretacija grindžiama tuo, jog kalbinių formų uždaviny yra išryškinti skirtumus, konfliktus, nelygumus (valdžia) bei sukurti savitarpio supratimą, pašalinoti prieštaravimus (solidarumas).

Procesų dalyviai. Nors šios disciplinos tyrimuose paprastai skiriamos dvi veikiančiųjų asmenų ar dalyvių kategorijos (žr. aukščiau), šiam tyrimui reikalinga smulkesnė dalyvių sistema. Jau iš „socialinio turizmo“ diskusijos apžvalgos matyti, kad įvykiuose dalyvauja ne dvi, o trys grupės – „mes“, „jie“ ir „šie žmonės“.

Kas yra tiriamųjų tekstų dalyviai? Ką jie veikia ir kam tai turi įtakos? Diskurso dalyviai „mes“ ir „jie“ skiriasi priklausomai nuo laikraščio politinės spalvos: „mes“ – profsąjungos prieš „juos“ – ES biurokratus; „mes“ – verslininkai prieš „juos“ – profsąjungas ir t. t. „Šie žmonės“, apibūdinami arba kaip „veltėdžiai ir socialinių garantijų išnaudotojai“, „naujieji nariai“ arba kaip „darbo jėga“, sudaro atskirą kategoriją. Pažvelkime į vieną iš Hedvall tekstų iš arčiau³⁶:

Medan den svenska regeringen demonstrerar insikt om de förhållanden som driver människor att ta sig till Europa och söka asyl och visar omsorg om rättsäkerheten och humanitetens krav, röstar det nederländska parlamentet för att skicka iväg 26 000 asylsökande och planerar den danska regeringen att ytterligare skärpa utlänningslagarna. Ännu har Sverige inte svepts med i den främlingsrädsla som griper omkring sig i Europa <...> Allra tydligast är givetvis den nya hårda attityden till arbetskraften från de nya länderna. Nu är det tal om risker för lönedumpning, social turism och allsköns andra problem som ska komma med östutvidgningen. De gamla EU-länderna går i flock och introducerar särregler. Budskapet är tydligt: De från de nya medlemsmarna är inte som vi i de gamla, vi måste skydda oss³⁷.

Citatos „mes“ – tai solidari, nors ir kiek dvejojanti Švedija, pažangi spauda, apsišvietę piliečiai ir pan. „Jie“ tuo tarpu – politikai, ES, ksenofobai ir t. t. Būsimieji nariai vaizduojami kaip vienalytė nuasmeninta žmonių grupė, „darbo jėga“.

Kiek matyti ir iš citatos, ir iš visų penkių veda-

³⁶ HEDVALL, išnaša 13, 2004, vasario 18.

³⁷ (Kol Švedijos vyriausybė demonstruoja įžvalgą apie sąlygas, verčiančias žmones gautis į Europą ir prašytis prieglobsčio, rūpinasi teisinės valstybės ir humaniškumo interesų apsauga, Nyderlandų parlamentas balsuoja už tai, kad 26 000 prašančių prieglobsčio būtų išsiųsti iš šalies, Danijos vyriausybė planuoja dar sugriežtinti įstatymus užsieniečiams. Švedija vis dar nėra pasidavusi šiai baimei, kaustančiai Europą. <...> Žinoma, labiausiai į akis krinta požiūris į naujųjų šalių darbo jėgą. Jau pradėta šnekėti apie dempingo riziką, socialinį turizmą ir visokio plauko problemas, kilsiančias kartu su plėtra į rytus. Senosios ES šalys narės buriasi ir priiminėja ypatingas taisykles. Aišku, kas norėta jomis pasakyti. Žmonės iš naujųjų šalių narių nėra tokie patys kaip ir iš senųjų, mes privalome saugotis).

Lentelė I

Hedvall vedamųjų veikėjų bei veiksmazodžių procesų tipų santykis

	Šie žmonės	Mes	Jie	Iš viso
Veiksmai	8,4% (20)	4,2% (10)	23,7% (56)	36,3% (86)
Ivykiai	2,9% (7)	1,7% (4)	1,3% (3)	5,9% (14)
Būklės	8,0% (19)	15,2% (36)	11,4% (27)	34,6% (82)
Sąmonės ir verbaliniai procesai	5,6% (13)	6,2% (15)	11,4% (27)	23,2% (55)
Iš viso	24,9% (59)	27,3% (65)	47,8% (113)	100% (237)

mųjų, grupei „šie žmonės“, priklauso veikėjai, sudarantys vien tik vadinamuosius *generinius kolektyvus*³⁸, charakterizuojamus jų *sugebėjimo ir noro keliauti bei dirbti* („darbo jėga iš rytų“, „žmonės, ieškantys darbo“, „nelegalūs darbininkai“, „dempinguotojai“) arba *geografinės priklausomybės* („naujieji kaimynai“, „naujųjų ES šalių piliečiai“, „pabaltijiečiai“).

Likusios dvi grupės, „mes“ ir „jie“, kurių akimis stebimi „šie žmonės“, yra skirstomos daug smulkiau. „Mes“ apima, sprendžiant iš vedamųjų kontekstų, neutralias sąvokas, kaip antai „Švedija“, „Švedijos politika“, „Švedijos parlamentas“, „Švedijos darbo rinka“. „Mes“ – taip pat ir apsišvietęs, aktyvus, politiškai susipratęs dalyvis, besistengiantis nušviesti teigiamas „šių žmonių“ savybes. Čia būtina atkreipti dėmesį į konteksto svarbą. „Švedijos parlamentas“ gali pakliūti ir į „jų“ grupę, priklausomai nuo to, koks yra atliekamo veiksmo turinys. Viena vertus, parlamentas „rūpinasi teisiniu saugumu ir humanizmu“ (mes), kita vertus „nori... įvesti atskiras taisykles“ (jie).

Stambiausia veikėjų grupė „jie“ susideda iš *įvardintų asmenų*, kurie yra išimtinai politiniai veikėjai (Göranas Perssonas, Maria Wetterstrand,

Maud Olofsson) ir *politinių postų* (premjas, postą paliekantis krikščionių demokratų partijos pirmininkas, centristų lyderė). Čia, priklausomai, kaip jau minėta, nuo konteksto, patenka ir vadinamieji *organizuoti kolektyvai*: politinės partijos, vyriausybė ir parlamentas, ES, „senųjų ES narių“ vyriausybės, bei *generiniai kolektyvai*: „darbdaviai“, „senosios narės“, „vesiai“³⁹, valstybės (Airija ir t. t.)⁴⁰ ir pan.

Procesai, kuriuose dalyvauja veikiantieji asmenys. Nagrinėjant vedamųjų veiksmazodžių veiksmus, įvykius, būkles ir sąmonės bei verbalinius procesus, išryškėja, kaip žurnalistė, atpasakodama vyksmus bei cituodama ir perfrazuodama veikėjų ištarmes, charakterizuoja „šiūs žmones“.

Dalyvių ir procesų santykis procentais pateikiamas lentelėje, kur matyti aiškūs skirtumai (skliausteliuose nurodomi absoliutūs skaičiai). Tyrimo įskaičiuotos ir bendraties konstrukcijos, kadangi šiam kontekstui jos taip pat yra įdomios ir vertingos savo semantiniu turiniu⁴¹.

Tarp visų 237 įvardytų procesų dominuoja materialiniai bei santykiniai procesai, t. y. veiksmi ir būklės. Vadinasi, dalyviams svarbus išorinis pasaulis (veiksmai), bei jo vertinimas, komentavimas

³⁸ LEVIN, išnaša 27, p. 111.

³⁹ Wessies (vok.) – Vakarų vokiečiai.

⁴⁰ LEVIN, išnaša 27, p. 111.

⁴¹ Kad būtų galima analizuoti ir šias formas, atstatoma jų esamojo laiko forma (tokios rekonstruotos formos pavyzdžiuose žymimos *).

(būklės). Didžiausią dalį kontekstų, o tuo pačiu ir procesų užima dalyvis „jie“, kuriam tenka beveik pusė (113 iš 237 arba 47,8% iš 100%).

Remiantis teksto lingvistikos bei kritinės lingvistikos principais, kalbos vartoseną beveik negali išsiversti be subjektyvių vertinimų ar ideologinių aliuzijų, o tai aiškiai atspindi jų tarpusavio hierarchiją, solidarumo bei valdžios pasiskirstymą. Koks solidarumo bei valdžios santykis būdingas „šių žmonių“ paveikslui?

„Šių žmonių“ paveikslas, reiškiamas paties dalyvio procesais. Šie procesai sudaro apie 25% bendros teksto procesų masės. Iš jų maždaug po trečdalį tenka veiksmams ir būklėms, likusi nedidelė dalis – įvykiams⁴². 20 procesų (iš 59) pagal savo turinį yra susiję su keliavimu: *nusigauna* * [till Europa], *pradėjo keliauti* [lyg nebūtų sienų], [lenkai] *vazinėjo*. Aštuoni siejami su darbu, jo ieškojimu ar bedarbyste: *ieško* * [darbo], [tie, kas ne-] *gaus* [jokio darbo]; dar septyni su polinkiu pelnytis ar kitaip naudoti nepriklausančiomis lengvatomis: *neprisideda* [prie savo šalies pažangos], *neapmokestina* [net ir pačių turtingiausių], *nori dirbti* [už žemesnius atlyginimus], *gviešiasi* [išsivysčiusių valstybių socialinių garantijų].

Iš 20 kelionę, pastovios vietos neturėjimą reiškančių veiksmažodžių 12 yra veiksmai, beveik visi likusieji – sąmonės ir verbaliniai procesai. Kelionės momentas, nepastovumas yra labai būdingas – „šie žmonės“ arba keliauja realybėje (*nusigauna*, *atvyko*) arba hipotetiškai planuoja ar svajoja apie tai (*galėjo išvažiuoti* [į vakarus], [labai nedaugelis] *galėtų išsikraustyti* [gyventi už gimtųjų vietų ribos]). Kelionė dažniausiai susijusi su darbo ir geresnio gyvenimo, neretai ir lengvos duonos, paieškomis. Darbo tema reiškiamą būklėmis (4), veiksmiais (3) ir sąmonės procesais (1). Vadinasi,

darbo ieškoma, jis turimas (arba ne), arba gaunamas (arba ne).

Grįžtant prie valdžios bei solidarumo pasidalijimo, atkreiptinas dėmesys į modaliniais veiksmažodžiais reiškiamus įvykius bei sąmonės procesus – *gali** gyventi [kaip vakaruose, tačiau visgi namuose], *neturėtų* [gauti jokių pašalpų], *galės* [tapti nauju judriu ES piliečiu], *turės* [gauti dalį Švedijai skirtų ES lėšų], [tie, kas ne-] *gaus* [jokio darbo], *galėjo važduotis* [kitokią ateitį], *galėjo aplankyti* [gimnaisčius]. Iš jų aiškėja, jog ieškoti darbo, dirbti, keliauti ar planuoti kelionę neretai galima, leidžiama, suteikiama teisė kažkieno kito. Dalyvis „šie žmonės“ ne pats sprendžia ir tvarko savo gyvenimo aplinkybes, o tik pasyviai pasinaudoja suteikta proga. Pažymėtina taip pat, kad naudojamas pasyvo konstrukcija, keičiančia veiksmus į įvykius ([naujos keltų linijos] *buvo atidarytos*). Dėl to aktyvus procesas, galintis suteikti „šiemis žmonėms“ teigiamų savybių, pavirsta neasmeniniu, kur nebeaišku, kieno dėka atsirado nauji susisiekimo būdai ir pan. Kauzalumas čia nukreiptas vien į save pačius, nes „šie žmonės“ savo dalyvaujamaisiais procesais nedaro jokios įtakos kitiems dalyviams, išskyrus save (*gviešiasi* [išsivysčiusių valstybių socialinių garantijų]).

Būklės procesai klasifikuoja ir vertina. „Šie žmonės“, viena vertus, yra *pasiekę ES slenkstį*, nes „restauruoti namai, gatvės, kavinės ir universalinės parduotuvės liudija apie naujosios rinkos vaisius“⁴³. Antra vertus, jie yra prilyginami socialinėms problemoms: „atneša dempingą, asociulumą ir kitokias įvairaus plauko problemas“⁴⁴.

Kaip matyti, pasitelkus procesų analizę, „šie žmonės“ spaudoje vaizduojami kaip nuolat keliaujantys, genami troškimo dirbti ir uždirbti („lenkai *vazinėjo* į vakarus *dirbti statybose* ir *stovėti turguo-*

⁴² Pavyzdžiuose laužtiniuose skliaustuose nurodomas artimiausias proceso kontekstas.

⁴³ HEDVALL, išnaša 13, 2004, kovo 31.

⁴⁴ HEDVALL, išnaša 13, 2004, vasario 28.

se“)⁴⁵, arba linkę sukčiauti, neturintys veikiančių valdymo sistemų savo valstybėse (“nausiosios šalys narės *neapmokestina net ir pačių turtingiausių savo piliečių*“)⁴⁶. Tačiau sužinoma taip pat, kad jie stengėsi pasikeisti, nes „*įvairių politinių pakraipų vyriausybės dėjo pastangas paversti savo valstybes ES vertomis narėmis*“⁴⁷. Taip valdžios sąvokos priešpriešinamos solidarumui. Kas apie „šiuos žmones“ aiškėja iš „mūsų“ ir „jų“ procesų turinio?

„**Šių žmonių paveikslas, reiškiamas dalyvio „mes“ procesais.** „Mūsų“ procesai sudaro kiek daugiau nei 27% visų procesų. Būdingiausia šiam dalyviui yra santykiniai procesai, arba būklės, sudarančios daugiau nei pusę visų dalyvio procesų. „Mes“ juos išnaudoja teigiamai apibūdinti „šiuos žmones“ ir pabrėžti plėtros privalumus Švedijai. Tačiau galima įžiūrėti ir aiškią valdžios poziciją „šių žmonių“ atžvilgiu, reiškiamą stebint visuomenės nuostatas: [visų akivaizdžiausias] yra [nepalankus požiūris į darbo jėgą iš naujųjų ES šalių], [pereinamojo laikotarpio taisyklėmis] užbaigta [ši diena]. Daugybė episteminių būklių apibūdinimų reiškiamas susirūpinimas dėl tokio požiūrio į „šiuos žmones“, o drauge ir dėl demokratijos ateities: „*kelia nuostabą tai, kad*“, „*bent kiek nustebino*“, „*esu suglumusi*“, „*priboškė tai, kad*“. Taip „mes“ kreipiasi tiesiai į skaitytoją ir kuria tam tikrą dialogą – skaitytojui pateiktas prieštaras, ir solidarumą, ir valdžią išreiškiantis „šių žmonių“ paveikslas, o dialogas padeda kartu siekti susitarimo dėl jų vaizdavimo.

Sąmonės ir verbaliniai procesai sudaro kiek daugiau nei penktadalį [narystė] turi būti galima aptarti, [daug kas] drįsta leisti. „Mes“ čia konstruoja lūkesčių kupiną, narystei pasiruošusį būsimąjį narį: *matėme* [miestus rytuose įgaunant naują veidą], *kalbame* [apie tuos pačius žmones, sakiusius iškilmingas kalbas]. Tačiau dėl jo ateities ir integ-

racijos galimybių jaučiamas nerimas: *apima jausmas* [lyg būtų žvejojama drumstame vandenyje], [šis slapas motyvas] *palieka* [nuosėdų], [asocialumas] *pasidaro nevaldomas*.

Veiksmai bei įvykiai nėra dažni „mūsų“ procesai, tačiau įdomu tai, jog beveik visi implikuoja atvirus demokratinius veiksmus, nukreiptus į „šiuos žmones“: *demonstruoja* [įžvalgą apie sąlygas, verčiančias žmones veržtis į Europą], *rūpinasi* [teisiniu saugumu ir humanizmu], *neseika* [senaisiais politiniais pavyzdžiais], *bendradarbiauja* [su Europa]. Taigi kauzalumas pabrėžia solidarumą su „šiais žmonėmis“.

„**Šių žmonių paveikslas, reiškiamas dalyvio „jie“ procesais.** „Jų“ procesai užima kone pusę visų procesų – 47,8%. Beveik pusę jų, 56 iš 113, sudaro veiksmai. Tai reiškia, kad šis dalyvis kontroliuoja savo veiklą, yra aktyvus ir atsakingas. 23 kauzalūs veiksmai tiesiogiai veikia „šiuos žmones“, beveik visi neigiamai, ir reiškia valdžios naudojimą prieš „šiuos žmones“: *sugriežtina** [užsieniečių įstatymus], *pranešė* [apie planuojamas įvesti pereinamojo laikotarpio taisykles], *uždaro** [Švedijos duris naujesiems nariams], *sukliudys* [žmonėms atvykti į Švediją]. Solidarumą implikuoja vos keletas: *sugebės* [atsisakyti pereinamojo laikotarpio taisyklių], *laukia** [naujųjų narių atvykstant]. Tad akivaizdu, jog „šie žmonės“ hierarchiškai užima daug žemesnes pozicijas, nes „jie“ turi teisę „šių žmonių“ atžvilgiu būti nusiteikę palankiai (*įsileidžia**, *leidžia** atvykti ir ieškoti darbo) arba nepalankiai (*išsiunčia iš šalies**, *sukliudys*, *sugriežtina** įstatymus); ankstesniame straipsnio skyrelyje buvo minėta, jog „šie žmonės“ savo veiksmus kreipia tik patys į save. Į akis krinta daugybė neigiamo turinio veiksmų, siejamų su naujaisiais nariais, kurie šiame fone atrodo tarsi aukos – juos *įžaidina*, *kaltina*, *sugadina* ir kt.

⁴⁵ HEDVALL, išnaša 13, 2004, vasario 28.

⁴⁶ HEDVALL, išnaša 13, 2004, kovo 31.

⁴⁷ HEDVALL, išnaša 13, 2004, kovo 27.

Įvykiais, kuriuose dalyvauja „jie“, apie „šiuos žmones“ pasakoma nedaug, nes „jie“ įvykiuose beveik „neatsiduria“ ir į juos „nepatenka“, kadangi yra linę veikti aktyviai. Sužinome tik, kad „užsieniečių atžvilgiu priešiška nusiteikusioms partijoms pavyko“. Čia vėlgi ryškus valdžios momentas.

Didžiaja dalimi būklių (22 iš 27) „jie“ stengiasi pateikti savo neigiamus argumentus apie požiūrį į „šiuos žmones“: [sugriežtintas prieglobsčio suteikimo procesas] yra [teisingas kelias], *kalbama* [apie dempingo pavojų], *neturėtų užtekti* [dešimties valandų darbo savaitės pašalpoms gauti] arba kategorizuoti kaip praktikuojančius dempingą veltėdžius: *esama* [dempinguotojų], *esama* [piktnaudžiaujančių pašalpomis]. Solidarumą implikuojantys argumentai nurodo, jog naujųjų kaimynų atžvilgiu jaučiamas neapsisprendimas: [galbūt][atskirų taisyklių] *nerieka*, [Europa] yra [išbandymas žaliesiems].

Sąmonės bei verbaliniai procesai proporcingiau pasidalija į valdžios ir solidarumo kategorijas – 15 ir 10. Valdžia išreiškiama baimė ir netikrumas „šių žmonių“ atžvilgiu: [mes] *privalome saugotis*, *apsisprendžia* [laikyti naujuosius narius per atstumą], *prisimena* [kalbas apie gresiančią masinę imigraciją iš rytų], *negali likti* [vieni išskėstomis rankomis], išankstinis įsitikinimas, kad naujieji kaimynai stengsis išnaudoti sistemos silpnąsias vietas: *traktuoja* [estus, lenkus, vengrus kaip būsimus veltėdžius], [jau ir taip paplitęs nepasitenkinimas nuo pašalpų priklausomais imigrantais] *taps nevaldomas*. „Šių žmonių“ poveikslas sąmonės procesų lygmeny papildė ir tam tikromis teigiamomis savybėmis, tačiau kaip ir santykinį procesų solidarumu pabrėžiamas neapsisprendimas, klausimo atvirumas: *nori pateikti* [išeiti], *nori peržiūrėti*, *nori susiartinti* [su kitomis ES šalimis], *priejo išvadą*, [jog pereinamojo laikotarpio taisyklės nereikalingos], *gali veikti* [nepriklausomai nuo pereinamojo laikotarpio taisyklių].

Taigi „šie žmonės“ *bus* arba *nebus priimti* i ES *gretas*. Būsimoji ES narystė nėra jų pačių pastan-

gų rezultatas, nes jie nesavarankiškai ir nedisponuoja pakankamu kiekiu valdžios, tad už „šiuos žmones“ sprendžia „jie“. Nors naujieji kaimynai ir „maloniai sutinkami“, kurį laiką senosios šalys norėtų „išlaikyti atstumą“, todėl tie, kuriems ne pavyks rasti darbo „bus išsiųsti iš šalies“.

Išvados. Iš nagrinėtųjų tekstų aiškėja, jog patys „šie žmonės“ nelabai gali įtakoti paveikslą konstrukcijos, o kartu ir savo padėties, kadangi procesai, kuriuose jie dalyvauja, atskleidžia gan silpnas jų pozicijas. „Šie žmonės“, kai jiems leidžiama kitų dalyvių, vien tik keliauja, ieško darbo ar lengvatų, kai kada – stengiasi tapti ES nariu. Labiausiai krintantis į akis faktas – veiksmų kauzumas būdingas beveik vien tik „jiems“ ir tik šiek tiek „mums“, o „šie žmonės“, galėdami nukreipti procesus išimtinai vien į save pačius, atsiskleidžia kaip pasyvūs dalyviai, nedemonstruojantys nei solidarumo, nei valdžios. Dažniausiai nepalankiai „šiuos žmones“ nusako „jie“, kurie turi daugiausia valdžios. Dalyvis „mes“ yra solidaresnis.

„Šiems žmonėms“ nuolat duodamas leidimas, dauguma procesų gali būti susumuoti kaip tam tikras prisitaikymas: „svajonė apie tai, kad būtų galima likti namuose, tačiau gyventi vakarietiškomis sąlygomis“ arba „tik tas, kas turi gerą išsilavinimą, turės galimybę tapti ES piliečiu“ ir t. t. Svarbus taip pat kelionės elementas (naujos keltų linijos, naujos ES laisvo žmonių judėjimo taisyklės) taip pat siejamas su „šiais žmonėmis“, o ne su „mumis“ arba „jais“, nors sunku įsivaizduoti, kad „jie“ ar „mes“ neturėtų jokios naudos atsidarius naujoms keltų linijoms.

Žiūrint į dalyvių patiriamas būklės, matyti, kad „mes“ ir „jie“ nusakomi daug įvairesniais aspektais bei klasifikuojami daug smulkiau nei „šie žmonės“, kurie tėra tik *socialinės problemos*. Vadinasi, disponuojama daug daugiau žinių apie „mus“ ir „juos“, jų poveikslas daug labiau detalizuotas, dėl to ir pozicijos valdžios hierarchijoje jiems tenka galingesnės. Kitas dalykas – ką „šie žmonės“ *turi*: „jų laukiantį darbą“ ir „švedišką mokesčių sistemą“.

Lentelė 2

Hedvall vedamųjų dalyvių „mes“ ir „jie“ veiksmažodžių procesais reiškiamas „šių žmonių“ paveikslas

Procesai	Mes	Jie
Veiksmai	Solidarumas („šie žmonės“ bendradarbiauja su ES)	Valdžia (reikalingos griežtos taisyklės)
Įvykiai	Solidarumas („šie žmonės“ bendradarbiauja su ES)	Valdžia (reikalingos griežtos taisyklės)
Būklės	Solidarumas/valdžia („šie žmonės“ yra kaip ir mes/reikalingos griežtos taisyklės)	Valdžia/solidarumas (reikalingos griežtos taisyklės/ klausimą galima spręsti)
Sąmonės ir verbaliniai procesai	Solidarumas/valdžia („šie žmonės“ pasiruošę narystei/ ribotos integracijos galimybės)	Valdžia/ solidarumas („šių žmonių“ reikia saugotis/ klausimą galima spręsti)

Tuo tarpu „jie“ yra „pedagoginio ir retorinio talento“ savininkai ir pan. „Mes“ mėgina išlyginti skirtumus tarp savęs ir „šių žmonių“, žurnalistei pastaruosius įtraukiant į „mums“ būdingus diskursus („lenkas, estas, švedas ir ispanas *bus* tos pačios Europos Sąjungos nariai“⁴⁸, „žmonėms, dirbantiems Švedijos įmonėse ir organizacijose, savaime aišku, turi būti taikomos tos pačios lengvatos“⁴⁹). Šitaip stengiamasi įrodyti, jog „šie žmonės“ yra tokie pat kaip „mes“. „Mes“ savo daugybę santykinų procesų išnaudoja apibūdinti „šiuos žmones“ kuo teigiamiau ir pabrėžti plėtos privalumus Švedijai, „jie“ – prilyginti „šiuos žmones“ socialinėms problemoms ir pabrėžti, kad ES yra nedemokratiška.

Taigi, nors „mes“ ir „jie“ kiekvienas atskirai naudojasi abiem ideologiniais įrankiais, valdžia ir solidarumu, „jų“ tekstai linkę polemizuoti tarpusavyje, „mes“ nuolat stengiasi įrodyti, jog „jie“ klysta. Valdžios ir solidarumo neatsiejamumas daro ideologijas prieštaringas⁵⁰. Taip „šių žmonių“ paveikslas, dėl kurio derasi „mes“ ir „jie“, lieka prieštaringas ir nenuoseklus. Žemiau pateikiamoje lentelėje matyti, kaip dalyviai „mes“ ir „jie“ apibūdina „šiuos žmones“.

Interpretuojant valdžios bei solidarumo santykių ideologiškai bei žvelgiant iš konstruktyvistinio požiūrio į kalbą perspektyvos, galima kelti klausimą, kiek „mūsų“ ir „jų“ požiūris į „šiuos žmones“ yra formuojamas šablonų bei klišių, kodėl valdantieji sluoksniai traktuoja „šiuos žmones“ kaip nesugebančius priimti sprendimų, vien tik judančius ta kryptimi, kur yra darbo ir gero gyvenimo perspektyvų. Interpretacija atskleidžia valdžios santykius ir paryškina ne tik „šių žmonių“ savybes, bet ir skirtumus bei konfliktus tarp dalyvių. Antra vertus, čia įmanoma taip pat ir solidarumo interpretacija, kur labiausiai nusipelno „mes“.

Be „šių žmonių“ paveiklo procesų analizė atskleidžia ir tam tikras kitų dalyvių savybes. Vaidmenų pasidalijimas yra akivaizdus: „mes“ komentuoja, „jie“ veikia, o „šie žmonės“ yra komentuojami arba veikiami. „Mes“, viena vertus, pasiūdo „jų“ įtakai bei ksenofobinėms idėjoms („ksenofobams ir populistinėms partijoms pavyko įbauginti plačius sluoksnius“, „mus vis norėta apginti tai nuo dempingo, tai nuo veltėdžių“), dėl to atsiranda nesolidarumo „šių žmonių“ atžvilgiu išraiškų. Antra vertus, „mes“ stebi ir vertina „jų“

⁴⁸ HEDVALL, išnaša 13, 2004, vasario 28.

⁴⁹ HEDVALL, išnaša 13, 2004, kovo 27.

⁵⁰ HODGE; KRESS, išnaša 15, p. 157.

veiksmus, kurie „yra pritrenkiantys“, „kelia pasidiegimą“ („mums“), „atrodo, lyg žvejojimas drumstam vandeny“, „žeidžia ir žemina naująsias valstybes“, „pataikauja ribotam nacionalizmui“, „kelia baimę“ ir kt. Švedija, o ir visa ES, vaizduojama kaip suskaldyta vidinių konfliktų bei vis stiprėjančių rasistinių nuotaikų.

Penkiuose aptartuose vedamuosiuose proce-

sų analizė atskleidžia diskursą, kur dalyvis „šie žmonės“ norėtų be išlygų įsijungti į ES gretas, tačiau kiti dalyviai nevisiškai įžiūri to privalumus. Galimybė įrodyti, jog žurnalistė naudojasi tekstaistais tam, kad iš naujo suformuluotų ideologines pozicijas, įrodo, jog kritinė tekstų analizė yra vaisinga. Tekstai ne tik atspindi socialines struktūras, tačiau yra taip pat pasitelkiami jas kuriant.

Raimonda Jonkutė

Uniwersytet Wileński
Wydział Filologiczny

Raimonda Jonkutė

Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas

OBRAZ NOWYCH EUROPEJCZYKÓW W SZWEDZKICH DZIENNIKACH. WŁADZA I SOLIDARNOŚĆ W DYSKUSJACH PRASOWYCH NA TEMAT ROZSZERZENIA UE

THE IMAGE OF NEW EUROPEANS IN SWEDISH NEWSPAPERS. POWER AND SOLIDARITY IN THE SWEDISH PRESS DEBATES ABOUT EU ENLARGEMENT

Streszczenie

Summary

W okresie wielkich przemian społecznych członkowie społeczeństwa, w obawie przed niepewną przyszłością, nierzadko skłonni są do stosowania tzw. mechanizmu „kozła ofiarnego“ (np. Reisigl & Wodak) i umacniania negatywnego stereotypu osób niepełnosprawnych, migrantów i innych grup mniejszości. Krytyczna analiza dyskursu bada wymienione przejawy w tekstach w aspekcie ideacyjnym gramatyki funkcjonalnej (Halliday), gdzie analiza wzajemnego oddziaływania wykonawców czynności i procesów czynnościowych pozwala na interpretację wyników za pomocą takich pojęć, jak „władza“ i „solidarność“ (np. Hodge & Kress). W niniejszym artykule skupiono się na obrazie przyszłych członków UE, kreowanym w dyskusji prasowej jaka rozgorzała w prasie szwedzkiej w maju 2004 roku przed przewidzianym rozszerzeniem UE, a postrzeganych jako „socjalni turyści“, którzy zalegają kraj i nadużywają systemu opieki społecznej.

In the times of big social changes members of a society are anxious about their insecure future and often tend to use the so called „scapegoat“ strategy (e. g. Reisigl & Wodak) and treat disabled people, immigrants and other minority groups negatively. Critical discourse analysis investigates these manifestations in the texts with the help of functional grammar and its ideational aspect (Halliday) where the analysis of interaction of verb processes and participants allows to interpret the results by means of concepts „power“ and „solidarity“ (e. g. Hodge & Kress). This article focuses on the image of the new EU members as „social tourists“ rushing to the country and abusing the social insurance systems in the Swedish press debate while anticipating the EU enlargement in May 2004.

KEY WORDS: EU enlargement, press debate, „socials tourism / social tourists“, critical discourse analysis, functional grammar, power, solidarity.

SŁOWA KLUCZE: rozszerzenie Unii Europejskiej, dyskusja prasowa, „turystyka socjalna / socjalni turyści“, krytyczna analiza dyskursu, gramatyka funkcjonalna, władza, solidarność.